

Conferència:

***MARIA ANTÒNIA SALVÀ,
ELOGI APASSIONAT D'UNA BIOGRAFIA***

Homenatge a Maria Antònia Salvà i Ripoll, en el 60e aniversari de la seva mort

JAUME OLIVER JAUME

VII DIADA CULTURAL. Amics del Seminari. Lluçmajor, 12 de maig de 2018

1. Introducció

La celebració d'avui esdevé una convidada per a convertir una efemèride, el 60e aniversari de la mort de Maria Antònia Salvà i Ripoll de l'Allapassa (Palma, 4 de novembre de 1869 – Lluçmajor, 29 de gener de 1958), en una celebració global i en una experiència personal compartida. Benvinguts i benvingudes al Lluçmajor i a l'Allapassa de Maria Antònia Salvà!

Jo he estat un infant lluçmajorer beneït, acompanyat i guiat per un estel molt especial: la mirada tendra i benvolent de Maria Antònia Salvà que sempre va adreçar, presencialment o simbòlicament, als infants que en algun moment vàrem recitar en públic el seu poema “Polls venturers”¹. Efectivament, a una festa del llibre celebrada a la biblioteca de la Caixa de Pensions de la Vila, vaig tenir aquest privilegi als meus set anys. Aquest estel encara m'acompanya i el sent ben proper a l'hora de recordar i celebrar la nostra poetessa, i voldria que la seva energia i la seva llum us omplís a tots vosaltres d'una sensibilitat que transformàs la vostra mirada per sempre:

*La llocada venturera
ja pastura fent piu-piu,
i els pollets sense barrera
s'encalquen per la carrera
com si fossin d'argent viu.*

Me propòs, en la mesura de les meves possibilitats, fer un elogi de la seva biografia. Som un admirador apassionat seu, i puc afirmar que la vida i l'obra de la poetessa de l'Allapassa han influït en la meua pròpia vida i en la meua evolució personal. Pens que la seva vida, encara no coneguda en profunditat ni divulgada del tot, és plena d'una intensitat, profunditat i riquesa en valors que la converteixen en especialment valuosa més enllà del que ha estat la seva tradicional presentació i valoració, incompleta i, sovint, injusta.

Maria Antònia Salvà ens ha deixat, certament, una obra literària cada vegada més reconeguda i valorada, fins a la consideració, per part d'alguns analistes, de millor poetessa de llengua catalana abans de Maria Mercè Marçal, i d'una autèntica clàssica moderna. Però estic convençut que, a més de la seva obra, la seva biografia és un altre tresor d'un valor incalculable. Sortosament, l'afirmació de dos dels seus il·lustres valedors, Miquel Gayà i Josep M. Llompart, sobre el fet que Maria Antònia Salvà era una “escriptora sense biografia”, ha quedat, amb un general consens, com una desencertada expressió formulada en el context d'un molt inicial treball de crítica literària. I tant que en té de biografia! I una biografia rica i complexa, plena de matisos i explicativa, en bona mesura, de molts aspectes de la seva obra. Això sí, no és una biografia abocada a “l'exterior”, sinó que es desenvolupa a uns nivells personals i íntims, d'una gran intensitat i riquesa.

1 *Espigues en flor*, Editorial Moll, Mallorca, 1948 (173-176).

En el marc de la celebració del 60e aniversari de la mort de Maria Antònia Salvà i Ripoll de l'Allapassa (1869-1958), la seva vida i la seva obra esdevenen un referent per a tothom, oportú i necessari, en moments d'incertesa i de canvis d'escenari radicals, i una vibrant convocatòria per a la implicació i el compromís vers l'inajornable redreçament cultural i cívic del nostre país.

Cal deixar ben clars des del principi els dos criteris que han configurat aquesta intervenció: en primer lloc, la necessària síntesi i, en segon, la prioritització dels continguts més adients amb el títol.

2. Maria Antònia Salvà, fites breus d'una llarga vida

Maria Antònia Salvà de l'Allapassa i Ripoll nasqué a Palma dia 4 de novembre de 1869, al carrer d'En Morei, número 28. Filla de Francesc Salvà de l'Allapassa i Salvà, advocat i propietari rural, i de Maria Josepa Ripoll i Palou, havia estat precedida per dos germans, Francesc, després artista-pintor, i Antoni, després advocat i escriptor. Òrfena de mare als catorze mesos, fet que la marcà profundament de per vida, passà a viure a Lluçmajor a cura d'unes ties, i estudià les primeres lletres al Col·legi de les Monges de la Caritat, fins als sis anys, moment en què tornà a viure a Palma amb el pare fins als setze, època de la seva educació al Col·legi de la Puresa, del que rebé una gran influència, sobretot de la seva directora, Mare Alberta Giménez. Ja definitivament amb el pare, recobra la residència a Lluçmajor, a la casa pairal de l'Allapassa, al carrer de Jaume I, número 11, amb llargues estades a l'esmentada possessió. Mor a la Vila dia 29 de gener de 1958 als 89 anys.

De forma progressiva es dona a conèixer com a poetessa, inicialment guiada per Miquel Costa i Llobera, i s'introdueix, a partir de les reunions que el seu pare organitza a ca seva, primer a Palma i després a Lluçmajor, en el món cultural mallorquí i català, i veu publicats successivament els seus poemes i traduccions en revistes i opuscles i més tard en volums, essent premiades algunes de les seves composicions i intensificant-se la seva activitat com a escriptora. Pel conjunt de la seva obra, com veurem més endavant, és considerada com a integrant de la primera generació de l'anomenada Escola Mallorquina, juntament amb Llorenç Riber i Miquel Ferrà. La seva biografia íntima es va configurant des de la seva joventut com la d'una dona molt sensible, amb una certa inseguretats, amb una salut inestable i amb algunes èpoques de depressió i d'ansietat, que amb esforç va lluitant contra l'aïllament que li produeix la sordesa, iniciada als vint anys i ja total al voltant dels cinquanta, i que, malgrat la nostra protagonista haver manifestat la seva preferència pel matrimoni (i haver tengut algunes oportunitats d'aconseguir aquest estat), lentament s'ha d'adaptar a la vida de fadrina. Ben segur que, amb el pas dels anys, amb els èxits i reconeixement com a escriptora i amb la constància i decisió pròpies d'una gran dona, durant la seva edat madura es varen suavitzar alguns d'aquests aspectes i la nostra escriptora va assolir un equilibri i plenitud envejables, amb una gran dignitat i una gran riquesa interior, sempre nodrida per la seva intensa religiositat.

La seva vida pública es va configurant per alguns viatges, per l'assistència a reunions i tertúlies, pel conreu de nombroses amistats, tant presencialment com a través de cartes, per la publicació de les seves obres i les corresponents reaccions, per la recepció de premis i homenatges, per l'acollida a Mallorca de diversos personatges del món de la cultura catalana i, finalment, per la consolidació

d'una imatge d'una dona dedicada amb competència, seriositat i bon fer, a la vida intel·lectual i literària. Tant les seves poesies com traduccions són valorades molt positivament.

L'any 1918, a l'edat de 48 anys, quan encara havia de publicar gran part dels seus llibres, rep un extraordinari homenatge de la intel·lectualitat mallorquina: dinar, dia 3 de juliol, a l'Hotel Victòria, de Palma, amb parlament de Joan Alcover, i la *Veu de Mallorca* li dedica el número de dia 15 del mateix mes, un monogràfic amb gran quantitat de poemes i textos en prosa, d'importants escriptors i amics de Mallorca i Catalunya. També l'any 1918, l'Ajuntament de Lluçmajor l'anomena filla il·lustre. L'any 1933, signa un document de suport al Comité de Relacions entre Catalunya i Mallorca. L'any 1935, presideix els Jocs Florals de Mallorca. L'any 1936, signa la "Resposta als catalans" i se'n desdiu després. S'adhereix al bàndol dit "nacional" i ben aviat se'n decepciona i no accepta la persecució contra la cultura i la llengua catalanes. L'any 1944, amb motiu del seu setanta-cinquè aniversari, rep l'homenatge d'amplis sectors socials mallorquins i l'Ajuntament de Lluçmajor li dedica un pergami signat per les autoritats i literats locals. L'any 1952, a l'edat de 83 anys, presideix l'acte inaugural de l'exposició del *Diccionari Català-Valencià-Balear* al Palau de la Diputació Provincial de Balears i hi pronuncia un discurs en català, de fort impacte i carregat de simbolisme.

Dia 29 de gener de l'any 1958, als 89 anys, mor a Lluçmajor, a la seva residència. El funeral es converteix en un homenatge de la intel·lectualitat mallorquina i d'un públic multitudinari.

3. Influències rebudes per Maria Antònia Salvà

Si ens proposam conèixer i comprendre la vida i l'obra de la poetessa llucmajorera, cal que esbrinem quines influències rebé i quines foren les fonts d'on va beure l'aigua de la seva vida i obra.

En primer lloc **la seva família**. Del seu pare, Francesc Salvà i Salvà, rebé molt d'afecte i suport fins que aquest morí l'any 1899, fet molt comprensible tenint en compte que era l'única filla i la més jove dels tres germans, d'un pare vidu d'ençà que ella tenia catorze mesos. Aquesta circumstància, origen dels poemes "Orfenesa" i "Les flors cauen", i del darrer capítol d'*Entre el record i l'enyorança* ("Amor de mare") marcà profundament la seva vida i generà en ella la vivència d'un gran buit afectiu i vital i una mena d'inseguretat psicològica fàcilment constatable. També fou iniciada ben aviat en el món de la cultura, ja que a ca seva se celebraven interessants tertúlies i reunions amb participació d'intel·lectuals i escriptors amarats de l'esperit de la Renaixença. Rebé la influència d'una família benestant, tradicional però oberta a la modernitat i profundament religiosa.

En segon lloc, **la cultura popular**. Des de la infància, Maria Antònia rebé permanents estímuls d'aquest món de la seva dida, Joana M. Amengual i Salvà, (a) Flauta, molt amiga de contarelles, i del seu sogre el Sen Cotó, que era glosador. A l'Allapassa convivia amb n'Úrsula, criada i persona de total confiança, també glosadora, i tractava els missatges i jornalers als que freqüentment llegia rondaies. Joan Pons i Marquès ho confirma:

“La seva vertadera escola fou la cançó popular i el llibre sempre obert
del camp i la naturalesa, inefable poema del Creador.”²

En tercer lloc, **Llucmajor, l’Allapassa, el món rural i la natura**. Efectivament, aquest espai físic i cultural es transforma en ella en espai psicològic, cognitiu i espiritual (basti recordar el seu “Poema de l’Allapassa”). Reforçada pel seu franciscanisme (era terciària franciscana, filla espiritual del Convent de Sant Bonaventura, dels pares franciscans del Tercer Orde Regular de Llucmajor i dels caputxins P. Miquel d’Esplugues i P. Agustí de Montclar), aquesta sensibilitat, present en els seus poemes, escrits i vida, la convertí en una ecologista (sense conèixer encara aquest terme) convençuda que creava i recreava paisatges vitals i literaris propis, d’un gran valor i plasticitat.

En quart lloc, **el món de la cultura i dels escriptors**. El pare de Maria Antònia rebia les revistes *Museo Balear* i *Revista Balear* i organitzava a ca seva reunions i tertúlies literàries. Així ella pogué conèixer (indirectament, en aquest primer cas) Marià Aguiló, Josep M. Quadrado, Mateu Obrador, Mn. Cinto Verdager, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover, Josep Carner, Carles Riba, Miquel Ferrà, Emília Sureda i les filles de Pere d’Alcàntara Penya, Joaquim Ruyra, Guillem Colom, etc. D’ells en fa interessants referències al llibre *Entre el record i l’enyorança*.

En cinquè lloc, **els viatges**. La nostra escriptora no fou molt viatgera, especialment durant la segona meitat de la seva vida. Però podem identificar tres viatges que, per les seves característiques, mereixen la qualificació de viatges iniciàtics. El primer, l’any 1888, acompanyada pel seu pare i germans, a Barcelona, amb motiu de la Primera Exposició Internacional, visitant també Montserrat i Lourdes. Ella té 18 anys. El segon, l’any 1907, acompanyada de Miquel Costa i Llobera, amb destinació a Atenes, Constantinoble, Patmos, Rodes, Xipre, Beirut, Natzaret, Canà, Jaffa, Jerusalem, Betlem, Jericó, El Caire, Roma, Barcelona, Montserrat. Viatge impactant i ple d’emocions, segons reconeix ella mateixa:

“Un quart de segle farà aviat, que la recorregué (a Palestina) també en devot pelegrinatge la qui escriu aquestes ratlles, i mai no podrà oblidar les emocions allà sentides, tant més intenses com inesperades.”³

Maria Antònia, en aquell moment de 38 anys, n’escrigué un diari publicat molt després com a *Viatge a Orient* i en parla també a *Entre el record i l’enyorança* (“Record del meu viatge a Palestina”). El tercer, l’any 1908, a València, acompanyada també per Miquel Costa i Llobera i on conegué Teodor Llorente. Ella té 39 anys.

En sisè lloc, **la seva intensa vida interior**. Maria Antònia transformà la seva soledat i la gran disponibilitat de temps de què gaudí i patí en una profunda i intensa vida interior, no exempta de turbulències, fent de la necessitat virtut. Acompanyà els llargs períodes de lectura i d’escriptura amb hàbits de reflexió i de contemplació, i nodrí tota la seva vida d’una intensa religiositat cristia-

2 Pròleg a *Selecció de poemes de Maria Antònia Salvà per a ús dels nins de les escoles de Llucmajor*. Selecció, biografia i notes bibliogràfiques de Joan Pons i Marquès. Impremta Moderna, Llucmajor, 1966 (5).

3 A *Entre el record i l’enyorança. Proses i memòries*, “Record del meu viatge a Palestina”, Editorial Moll, Mallorca, 1981, segona edició, (155).

na. Tant de bo ens hagués deixat un diari personal amb les claus interpretatives de la seva biografia íntima, si bé a la correspondència no literària podem trobar-n'hi algunes.

En setè lloc, **la situació de la dona** a la Mallorca d'entre els dos segles. Sam Abrahams afirma:

*“Tres, precisament, eren les causes de la manca de recepció i transmissió de l’obra de Maria Antònia Salvà: haver nascut dona, en un món rural i a Mallorca. A causa de fets biogràfics sobre els quals no podia exercir cap control, Maria Antònia i la seva obra van topiar amb tres dels prejudicis més arrelats a la cultura catalana: la misogínia, la superioritat dels models de vida urbana i el centralisme del Principat.”*⁴

*“La societat mallorquina, tradicional i conservadora, havia assignat un paper molt concret a la dona dins aquestes possibilitats: el matrimoni i la criaça dels fills, el convent, el treball domèstic o al camp i, més envant, al taller o a la fàbrica.”*⁵

Maria Antònia Salvà patí en alguna mesura aquesta realitat, sense encaixar del tot en cap de les expectatives previstes, encara que la classe social i l’ambient cultural de la seva família convertissin el seu cas en atípic, però no lliure d’aquests condicionaments. De totes formes, sembla com si tota la vida anàs cercant el seu lloc com a dona fadrina i escriptora, sense acabar de trobar-lo d’una manera totalment satisfactòria. En aquest punt pot haver-hi la raó de l’interès d’alguns crítics actuals per interpretar en clau de reivindicació feminista alguns poemes de Salvà.⁶

4. Obra poètica

Maria Antònia Salvà pertany a la primera generació de l’anomenada Escola Mallorquina, juntament amb Llorenç Riber i Miquel Ferrà, a partir de l’indiscutible mestratge de Miquel Costa i Llobera i de Joan Alcover i Maspons. Comença a publicar poemes a diverses revistes a finals del segle XIX i a principis del XX que configuren, de forma simultània i al llarg de tota la seva vida, una producció poètica molt variada i extensa: una poesia d’estil planer i directe molt pròxima a la cultura popular, una poesia intimista, una poesia naturista, una poesia referida a personatges, una poesia religiosa, una poesia èpica, una poesia lúdica, i una poesia de circumstàncies, sempre amb una gran cura formal. La seva obra poètica publicada es conté en cinc llibres precedits per un aplec preparat i prologat pel mateix Costa i Llobera, *Poesies* (1910), publicat a Palma.

---

4 *Lectures de Maria-Antònia Salvà*, a cura de Lluïsa Julià, “A la recerca de Maria-Antònia Salvà”, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1996, (18).

5 Oliver, Jaume. “Els entorns de formació de Maria Antònia Salvà”, *Papers de l’Allapassa* 12, Ajuntament de Lluçmajor, 2007 (13).

6 Per exemple Carles Cabrera, “Una interpretació feminista de les poesies de Maria Antònia Salvà”. A *Escriure sense context*, a cura de Lluïsa Julià, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2009, (152-161).

- 1.-*Espigues en flor* (1926), Barcelona, Impremta Altés, amb pròleg de Josep Carner.
- 2.-*El retorn* (1934), Barcelona, Impremta Lluís Gili, amb pròleg de Miquel Ferrà.
- 3.-*Llepolies i joguines* (1946), Palma, Editorial Moll.
- 4.-*Cel d'horabaixa* (1948), Palma, Editorial Moll.
- 2^a ed. *Espigues en flor* (1948). Palma, Editorial Moll, pròleg de Josep Carner.
- 2^a ed. *El retorn* (1949). Palma, Editorial Moll, pròleg de Miquel Ferrà.
- 5.-*Lluneta del pagès* (1952). Palma, Editorial Moll.
- 2^a ed. *Llepolies i joguines* (2007). Palma, Consell de Mallorca. Introducció de Miquel Sbert.

En relació a les antologies publicades, podem esmentar, entre d'altres:

1918: *Llibre de poesies de Maria Antònia Salvà. Per servir de lectura a les escoles de Catalunya.*

Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona.

1957: *Antologia.* Estudi preliminar de Josep Carner. Editorial Selecta, Barcelona.

1966: *Selecció de poemes.* Joan Pons Marquès. Ajuntament de Lluçmajor (diverses edicions).

1980: *Selecció de poemes de Maria Antònia Salvà, amb un apèndix de proses i traduccions*⁷.

A cura de Mateu Monserrat, Sebastià Cardell i Joan Socies.

2006: *Poemas = Poemes.* Traducció de Jaume Pomar. Pròleg de Sebastià Alzamora.

Cal remarcar, finalment, que una seixantena dels seus poemes han estat musicats per una cinquantena d'autors, i que la seva poesia i la seva obra en general han donat lloc a nombroses publicacions i activitats de caràcter divulgatiu i didàctic (exposicions, itineraris, trobades, lectures, recitals, DVDs, guies didàctiques, articles a premsa i revistes i col·laboracions a ràdio i televisió, fins i tot un calendari de l'Obra Cultural Balear de Lluçmajor).

5. Obra en prosa I (*Viatge a Orient* i *Entre el record i l'enyorança*)

L'any 1907 Maria Antònia Salvà, acompanyada de Miquel Costa i Llobera, realitzà un viatge per la Mediterrània i per Terra Santa que deixà en ella un fort impacte i que quedà reflectit en un "Diari", sortosament, encara que amb molt de retard, publicat amb el títol *Viatge a Orient*, a cura de Lluïsa Julià⁷; també en diversos poemes del cicle "Camí d'Orient" i en un capítol d'*Entre el record i l'enyorança*, titulat "Record del meu viatge a Palestina".

Molts d'anys més tard quan tenia vuitanta-cinc anys, i per suggeriment del seu gran amic Miquel Ferrà, Maria Antònia Salvà escrigué un llibret de memòries titulat *Entre el record i l'enyorança. Proses i memòries*, publicat per l'Editorial Moll el mateix any 1955, en vida de l'escriptora, i l'any 1981 en segona edició. Dividit en vint-i-tres capítols d'extensió irregular (alguns ja havien estat

7 Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

escrits amb anterioritat), el llibre l'integren un conjunt de flaixos o d'imatges autobiogràfics des de la seva infantesa fins als anys de la maduresa, tractant aspectes personals i familiars, detallant la vida i totes les tasques desenvolupades a l'Allapassa, fent referència a intel·lectuals, amics, amigues i molts de personatges populars, explicant alguns aspectes de la seva obra i descrivint importants esdeveniments. És una obra indispensable per al coneixement i la comprensió de la biografia de la nostra escriptora i dels contextos que l'envoltaren. Ben bé podem afirmar que en aquesta obra en prosa crea i recrea ambients i paisatges que constituïran el seu món, el seu món literari, el seu món plàstic i visual, el seu món vital. S'ha de dir, però, que aquesta obra envolta cada personatge, cada fet, cada situació i cada record d'una intensa dolcesa i bondat. No hi ha cap paraula de retret a ningú, no hi ha cap queixa, no s'hi esmenta cap desgràcia o patiment personal, no hi guaita cap conflicte que veié ni cap crisi que patí (exceptuats la seva orfenesa, les referències a la pèrdua de persones estimades, especialment Emília Sureda; la malifeta al torrent de Sóller o el desconeixement de la nostra Santa). Maria Antònia opta per no mencionar èpoques i situacions, personals o col·lectives que no foren ni agradables ni felices, i opta per passar per damunt aspectes culturals, polítics o socials que convertiren en luctuosos determinats anys de la seva vida. No esmenta homenatges ni distincions que rebé. Tampoc hi podem trobar cap referència a aspectes pertanyents a la seva vida privada i, molt menys, a la seva intimitat, que només s'insinua, i molt subtilment, en alguns textos elegíacs en homenatge d'amics -i principalment d'amigues- difunts. No ens dona cap clau interpretativa de la seva trajectòria personal. Per això, s'estén en descripcions més que en anàlisis i reflexions, i és generosa en donar informacions sobre aspectes que l'afecten o tangencialment o anecdòticament, o formen part del seu dia a dia més conegut o previsible. Aquesta obra, fonamental per al coneixement dels aspectes bàsics de la biografia de Maria Antònia Salvà, resulta, d'altra banda, clarament insuficient per a comprendre en profunditat la trajectòria personal i íntima de la seva autora, i necessita del complement d'una adequada interpretació d'alguns poemes i, sobretot, dels epistolaris que, com veurem, són l'àmbit propi de l'autèntica sinceritat i de la confidència.

6. Obra en prosa II (Traduccions)

L'obra de Maria Antònia Salvà és molt rica i variada. A l'obra poètica, la més extensa, coneguda i popular, s'hi uneix l'obra en prosa i, dins aquesta, a més de les dues esmentades, *Viatge a Orient* i *Entre el record i l'enyorança*, mereixen una especial menció les traduccions. La nostra autora es va dedicar amb molta cura i amb considerable intensitat a aquesta tasca, mereixent un general reconeixement de la seva vàlua en aquest àmbit. Esmentem el seu primer contacte amb les llengües estrangeres, francès i italià, als estudis cursats al Col·legi de la Puresa i, més tard, la insistència de Miquel Costa i Llobera en l'aprenentatge avançat del francès. El provençal, llengua en la qual excel·lí en les traduccions de Mistral, l'aprenué sola, a casa, llegint principalment les composicions de l'autor de *Mireio*. Aquesta seria la seva producció per ordre cronològic:

1903. Fragments de “Les Illes d’Or” del provençal Frederic Mistral. *Revista Catalunya*.
1906. “Les noces de Fèlix Gras” de F. Mistral. *Revista Mitjorn*.
1907. “A la rassa llatina” de F. Mistral. *Revista Mitjorn*.
1910. *Les Illes d’Or* de F. Mistral. Prefaci de Joaquim Ruyra, Barcelona.
1917. *Mireia*, de F. Mistral (primera edició), considerada per l’autora com “la meva obra cabdal”.
1918. *Dins les ruïnes d’Ampúries*, d’Andrée Bruyère de Gorgot, i *Les geòrgiques cristianes*, de Francis Jammes. Pròleg de J. M. de Sagarra.
1923. *Els promesos (I Promesi Sposi)*, d’Alessandro Manzoni.
1924. *Mireia*, de F. Mistral (segona edició).
1926. “Diàleg” de Giovanni Pascoli, a *Almanac de les Lletres*.
1927. “Sis sonets del Petrarca en el VI Centenari del seu enamorament de Laura (1327), a *La nova revista*.
1928. “Dos sonets ‘In vita di Madonna Laura’ i ‘In morte di Madonna Laura’”. *Almanac de les lletres*.
1928. “Un poema de Louis Le Cardonel” i “El sepulcre”, de Pascoli. *La Nostra Terra*.
1929. “Vilatge antic”, poema de Madame Rostand. *Almanac de les lletres*.
1929. “La Bella d’Agost”, de F. Mistral, i el text en prosa “La meva escola”, de J.H. Fabre.
1930. “L’Esquitxada”, de F. Mistral. *La Nostra Terra*.
1931. “Recança”, de F. Mistral. *Almanac de les lletres*.
1935. *Mireia*, de F. Mistral (tercera edició). Institut d’Estudis Catalans.
1937. “Inni Sacri”, d’A. Manzoni (inèdits).
1945. “Poemes de Santa Teresa de l’Infant Jesús”.
1946. *Mireia*, de F. Mistral (quarta edició). Biblioteca Catalana, Mèxic.
1948. *Mireia* de F. Mistral (cinquena edició). Editorial Moll, Palma.
1955. *Les Illes d’Or*, de F. Mistral. Editorial Selecta.

7. Obra en prosa III (Epistolaris)

Maria Antònia Salvà visqué des dels setze anys al final de la seva vida a Lluçmajor, amb llargues temporades a l’Allapassa, i amb breus estades a Palma. Les característiques de la seva residència, la gran quantitat d’amistats i relacions, personals i literàries, que tenia la nostra poetessa a Mallorca i a Catalunya, i la seva quasi total disponibilitat de temps (la seva sordesa havia accentuat el seu aïllament progressiu), possibilitaren un extensíssim i variat epistolari, encara ara no analitzat ni publicat en la seva totalitat. S’ha dit que, únicament quan es pugui conèixer de forma exhaustiva tot el conjunt de les cartes enviades i rebudes per ella, es podrà valorar correctament la magnitud

de la seva obra, els trets profunds de la seva personalitat i la intensitat de les seves relacions amb el món de la cultura catalana. Sortosament gran part del seu epistolari ha estat ja publicat de forma dispersa, a diversos llocs i en diversos formats (articles, comunicacions, llibres), parcialment o íntegrament en relació a algun dels seus corresponents, dels que podem oferir la següent aproximació per ordre alfabètic:

Clementina Arderiu i Voltas,
Maur M. Boix i Selva,
Josep M. Casas Homs,
Baltasar Coll Tomàs,
Miquel Duran i Saurina,
Pompeu Fabra i Poch,
Miquel Gayà i Sitjar,
Guerau de Liost,
Joan Mascaró i Fornés,
Roser Matheu i Sadó,
Francesc de Borja Moll i Casanovas,
Llorenç Moyà i Gilabert,
Mateu Obrador i Bennàssar,
Carles Riba i Bracons,
Baltasar Samper i Marquès,
Antònia Terrassa Pericàs,

Jaume Bofill i Mates,
Josep Carner i Puig-Oriol,
Víctor Català,
Miquel Costa i Llobera,
P. Miquel d'Esplugues,
Miquel Ferrà i Juan,
Alberta Giménez Adrover,
Consuelo Jovellanos,
Mercè Massot i Planes,
Maria Mayol i Colom,
Manuel de Montoliu i de Togores,
Ramon Muntanyola i Llorach
Josep Palau i Fabre,
Joan Rosselló de Son Fortesa,
Emília Sureda i Bimet,
Maria Verger i Ventayol.

8. Maria Antònia Salvà, una biografia mai descoberta del tot

L'obra de la nostra escriptora fou objecte, ja en vida, d'estudis que conduïen a intenses lloances: els pròlegs o les introduccions a les seves obres o antologies en són clars exemples, a més d'articles a revistes o premsa. L'estudi, però, de la seva vida no constituïa, encara, objecte de l'interès dels estudiosos, que consideraven suficient com a paràmetre de referència l'acceptació tàcita dels cànons de l'època referits a una biografia femenina. Aquest interès per la seva biografia arribarà més tard, lògicament després de la seva mort i, sovint, des de paràmetres més moderns i, a vegades, innovadors o rupturistes, mentre s'obria pas una època daurada de l'estudi del conjunt de la literatura catalana, en el context d'un conjunt de canvis més enllà de la literatura que canviaren el país a partir de la dècada dels setanta i, sobretot, dels vuitanta, del segle XX. És l'època dels canvis polítics i socials, de la creació a les universitats catalanes dels departaments de Llengua i Literatura Catalana i de la creació de la Universitat de les Illes Balears l'any 1978, de la introducció de la Llengua i Literatura Catalana al sistema educatiu i de l'explosió editorial. En qualsevol cas, es pot afirmar que els estudis o recerques sobre l'obra de Maria Antònia Salvà han superat i multiplicat amb escreix els estudis o recerques sobre la seva biografia, especialment des d'una perspectiva global. És cert que molt freqüentment s'acompanyaven els estudis sobre l'obra de l'escriptora de l'Allapassa amb referències biogràfiques que contextualitzaven la seva obra. El fet és que, encara ara avui, no disposam, incomprensiblement, d'una biografia de la il·lustre escriptora llucmajorera.

Resulta útil i aclaridor establir un itinerari d'esdeveniments i publicacions que han anat ampliant, configurant i definint, any rere any, el perfil biogràfic de Maria Antònia Salvà. En primer lloc, els primers vint anys des de la seva mort (1958-1978); en segon lloc, els vint anys següents (1980-1998) i, en tercer lloc, des d'aquell any fins ara (1999-2018), aproximadament tres períodes de vint anys cada un, que, per acumulació, revisió o descoberta, constitueixen el marc temporal de l'elaboració d'una proposta biogràfica de la poetessa de l'Allapassa.

Primer període. Ja els anys 1958 i 1959, s'organitzen a Lluçmajor (deixem ara d'esmentar els d'altres indrets) diversos actes en honor a Maria Antònia Salvà, amb participació de nombrosos intel·lectuals, com Miquel Pons, F. de B. Moll, el P. Rafel Ginard, Bernat Vidal i Tomàs, Guillem Colom, Joan Pons i Marquès, el P. Miquel Colom i Miquel Gayà. L'any 1960, és nomenada per segona vegada filla il·lustre de Lluçmajor i una làpida commemorativa es col·loca a la casa on visqué la major part de la seva vida i on morí (carrer Jaume I, 11, de Lluçmajor). L'any 1965, s'inaugura en la seva memòria el monument "L'Espigolera", original de l'escultor Horacio de Eguía, instal·lat a la placeta del Convent de Sant Bonaventura. L'any 1966, i per suggeriment de Joan Mascaró i Fornés, l'Ajuntament de Lluçmajor edita una *Selecció de poemes de Maria Antònia Salvà, per a ús dels nins de les escoles de Lluçmajor*, a cura de Joan Pons i Marquès, que es reedita posteriorment en diverses ocasions. L'any 1969, any del centenari del seu naixement, se celebren nombrosos actes d'homenatge de la poetessa llucmajorera que culminen en la celebració, amb tota solemnitat, al Teatre Recreatiu de Lluçmajor, dels Jocs Florals i Certamen Musical del I Centenari del naixement de Maria Antònia Salvà (1869-1958), presidits per Joan Caldés Lizana, fill il·lustre de Lluçmajor, i l'any 1978, s'inaugura a Lluçmajor l'Institut de Batxillerat amb el nom de Maria Antònia Salvà.

Segon període. L'any 1983, vint-i-cinquè aniversari de la mort de la poetessa, s'omple d'actes commemoratius. L'Obra Cultural Balear de Lluçmajor i l'Ajuntament publiquen l'obra col·lectiva *Maria Antònia Salvà. 25 anys després. Estudis i comentaris*, molt valuosa col·laboració a la bibliografia mariaantoniana, amb escrits de Joan Alegret, Maria Aurèlia Capmany, Sebastià Cardell i Tomàs, Xesca Ensenyat, Bartomeu Font Obrador, Macià Garcias Salvà, Rafel Genestar, Damià Huguet Roig, Gabriel Janer Manila, Jordi Larios Aznar, Josep M. Llopart de la Peña, Josep Massot i Muntaner, Jaume Oliver Jaume, Miquel Pons Bonet, Miquel Sbert i Garau i Jaume Vidal Alcover. A la presentació, el mateix Llopart de la Peña es queixava de les valoracions relatives als integrants de l'Escola Mallorquina formulades fins aleshores, en general poc ponderades i massa radicals, i celebrava que aquesta publicació esdevingués la primera aproximació a una d'elles des d'un paradigma diferent.

“Maria Antònia Salvà ha estat una de les víctimes predilectes d'aquesta mena de deformacions. Devora la lloança més abrandada i exagerada, ha hagut de suportar la caricatura més cruel.

...

Per sort, i amb una justícia que gairebé qualificaria de providencial, haurà

estat ella (mitjançant aquesta aproximació col·lectiva) la primera gran figura de l'Escola que haurà estat objecte d'una revisió respectuosa i rigurosa. Si més no, aquest és el sentit que presideix el volum que tinc l'honor de presentar.”⁸

Efectivament, cal reconèixer la importància d'aquesta obreta de noranta pàgines. És especialment rellevant, en relació a la biografia íntima de Maria Antònia Salvà, l'article de Maria Aurèlia Capmany “Maria Antònia Salvà o l'art de dissimular la saviesa”, reflexió sobre la dificultat del col·lectiu femení per a trobar el seu lloc en la societat i en l'àmbit de la cultura com a dones i com a escriptores. Era la primera vegada que aquesta perspectiva il·luminava l'estudi de la biografia de la nostra escriptora i anava més enllà dels tòpics més coneguts.

L'any 1990 s'inicia, amb el patrocini de l'Ajuntament de Lluçmajor, una col·lecció de publicacions breus d'un interès extraordinari, amb el títol *Papers de l'Allapassa*, de periodicitat anual, amb els textos de les conferències pronunciades amb motiu dels aniversaris, dia 29 de gener, de la mort de la poetessa. Són importants, des de la perspectiva biogràfica, els següents títols:

- “Maria Antònia Salvà i Ripoll. Apunts per a una cronologia mínima”, Miquel Sbert i Garau. (1990).
- “La trajectòria intel·lectual de Maria Antònia Salvà”, Margalida Tomàs Vidal (1991).
- “Maria Antònia Salvà i Mateu Obrador. Testimoni vivencial (1903-1908)”, Bartomeu Font Obrador (1995).
- “L'amistat entre Miquel Ferrà i Maria Antònia Salvà”, Francesc Lladó Rotger (1997).
- “Els entorns de formació de Maria Antònia Salvà”, Jaume Oliver Jaume. (2007).

Bartomeu Font Obrador fa referència a la seva *Història de Lluçmajor*, en dues ocasions, a Maria Antònia Salvà i a la seva família. En el volum VI, “Els Salvà de la Llapassa”⁹ i en el volum VIII, tot el capítol 6, “Maria Antònia Salvà de la Llapassa i Ripoll (1869-1958)”¹⁰, amb una biografia abreujada, un estudi de les seves primeres poesies, de les correspondències amb Mateu Obrador i Joan Mascaró, i de la relació amb el Col·legi de la Puresa i amb la Mare Alberta Giménez.

L'any 1996, i coincidint amb el 125^è aniversari del naixement de la nostra escriptora, la investigadora Lluïsa Julià coordina la publicació *Lectures de Maria Antònia Salvà*. En el pròleg ja planteja amb tanta claredat i contundència l'estat de la qüestió i els objectius d'aquesta obra que consolida una nova hermenèutica en relació a l'estudi de la vida i obra de Salvà, que fa innecessari qualsevol comentari.

“D'aquesta manera, tot i els diversos intents d'anàlisi de la seva obra, que han partit sens dubte del reconeixement i de l'admiració, la seva figura no s'ha pogut deslligar d'una sèrie de prejudicis que han esdevingut endèmics

8 “Maria Antònia Salvà, 25 anys després. Estudis i comentaris”, Obra Cultural Balear de Lluçmajor, Lluçmajor, 1983. *Presentació* (9-10).

9 1995, (325-344).

10 1999, (285-537).

a l'hora de classificar-la entre els poetes del seu temps. Ens referim a idees que qualificaria d'ingènues com la de creure que no té biografia, pel simple fet de desconèixer-la; d'afirmar que la seva poesia no evoluciona, perquè ens manca una edició crítica que situï cronològicament els seus poemes; o la de creure que escrivia de forma intuïtiva i per pur deler espiritual, quan ens trobam davant una intel·lectual de primer ordre o, més ben dit, de la primera poeta moderna amb plena consciència i vocació literària.”

...

“A mesura que avança literàriament, en la primera dècada del segle XX, Salvà se sent més segura de la pròpia veu, tot i que no és fins als anys trenta que arriba a la plena maduresa del seu cant.”

...

“Maria Antònia Salvà havia de superar, però, un altre ordre de problemes que m'atreviria a dir amb tota cautela que cal que no resolgué satisfactòriament, a tenor del que es pot llegir en la seva correspondència. Em refereixo al conflicte personal de fer compatible esdevenir una intel·lectual amb criteris propis i amb vocació de vida pública, paper que assumí en diverses circumstàncies, però no pas de forma contínua ni permanent, i continuar en el seu paper de filla de propietaris rurals, soltera, adscrita econòmicament a la casa pairal regentada pel germà hereu i amb un caràcter terriblement escrupolós. Com ho fa notar Maria Aurèlia Capmany, Salvà es va mantenir sempre al marge sense pledejar per un lloc públic i minimitzant el seu poder i la seva saviesa. Però sembla evident que aquesta imatge externa que cal ponderar respecte a les possibilitats reals d'incidència en la vida cultural -i les limitacions que ella mateixa s'imposava- li reportà insatisfaccions i contradiccions internes. La vida retreta a Lluçmajor i a la Llapassa era evidentment un marge massa estret i migrat per a una dona vital que havia fet de la poesia la seva forma de vida.”¹¹

Recordem, per complementar aquest text anterior, que el pare de Maria Antònia Salvà morí el 1899 quan ella tenia únicament trenta anys. Cal ponderar adequadament aquesta dada biogràfica i afegir-la al profund sentiment d'orfenesa que ella visqué des de la primeríssima infància per la pèrdua de la seva mare. A aquesta doble orfenesa s'hi uní la dolorosa pèrdua de l'amiga íntima Emília Sureda, l'any 1904, quan ella tenia trenta-quatre anys. Maria Antònia viu amb germans, cunyades i nebots i continua fadrina. El seu equilibri emocional es manté feble, i més encara amb l'experiència agredolça de la publicació del primer llibre de poesies, l'any 1910, aplec triat i prologat per Costa i Llobera, però sense comptar amb el criteri de la poetessa, fet que li provoca un llarg període d'abatiment. L'inici, l'any 1911, de l'amistat amb el caputxí P. Miquel d'Esplugues resultà molt oportuna a diversos nivells sense que pogués evitar, però, que Maria Antònia Salvà es dedicàs més a les traduccions i no publicàs altre llibre de poesies fins l'any 1926, *Espigues en flor*, quan ja tenia 57 anys! És veritat que l'any 1918 rebé l'extraordinari homenatge de la intel·lectualitat mallorquina que la reconegué com a escriptora de gran vàlua; però també és cert que, per diversos motius, entre els quals s'hi troba una marcada inseguretad i indecisió per part seva,

11 *Lectures de Maria-Antònia Salvà*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, Pròleg (5-10).

la trajectòria literària transcorre amb lentitud, amb retard i amb discontinuïtat, molt marcada pels esdeveniments de la seva vida personal.

Tanquem aquest segon període amb l'esment d'una fita important: l'any 1998, finalment! Es publica per primera vegada *Viatge a Orient*, memòria en prosa del seu inoblidable viatge a Terra Santa de l'any 1907.

Tercer període. L'interès, les publicacions, els estudis i les celebracions sobre Maria Antònia Salvà no minvaven al voltant de l'any 2000. L'any 2003, el Consell de Mallorca adquireix part de l'arxiu familiar dels Salvà de l'Allapassa, amb abundant documentació sobre Maria Antònia i es proposa la seva difusió. I, coincidint amb el cinquantenari de la mort de l'escriptora llucmajorera, el mateix Consell de Mallorca convoca l'any 2008 unes Jornades d'estudi Maria Antònia Salvà, amb el significatiu subtítol talment una declaració d'intencions: "Escriure sense context: per a una definició de la primera escriptora moderna". La publicació a cura de Lluïsa Julià, l'any següent i amb el mateix títol, del recull de les ponències i estudis presentades a aquestes Jornades, va posar a l'abast dels estudiosos i del públic les darreres recerques, interessantíssimes pel seu contingut, per la seva hermenèutica i pel seu alt nivell d'especialització, que aprofundeixen en la biografia i en l'obra de Maria Antònia Salvà com mai no s'havia fet fins ara.

Per a l'aprofundiment en la biografia de la poetessa de l'Allapassa, resulten especialment interessants les tres ponències següents: "Les bases culturals de Maria Antònia Salvà", de Margalida Tomàs; "Temes i actituds en la primera poesia de Maria Antònia Salvà", de Lluïsa Julià, i "Maria Antònia Salvà o la plenitud de l'Escola Mallorquina", d'Isabel Graña.

Ens referirem a la primera d'aquestes, on, anant més enllà del títol, Margalida Tomàs hi aporta dades i interpretacions en relació a la biografia de Maria Antònia Salvà molt innovadores i absolutament interessants per la font de procedència. Es tracta de l'epistolari entre la nostra poetessa i Antònia Terrassa Pericàs, amiga íntima seva, llucmajorera, mestra d'escola i després monja al convent de la Puríssima Concepció de les Caputxines a Palma de Mallorca. És clar que una font com aquesta havia de resultar d'una gran sinceritat i intimitat (que cal respectar, en tot cas) i que confirma, una vegada més, la importància dels epistolaris a l'hora d'esbrinar com són i què pensen realment els qui l'escriuen (i Maria Antònia Salvà fou una prolífica corresponsal), alhora que possibilita, en aquest cas, el tractament d'una temàtica molt personal entre dues joves amigues íntimes. Aquest epistolari (escrit en castellà) s'inicia el setembre de 1890, quan Maria Antònia té uns mesos menys de vint-i-un anys, i dura fins l'any 1950, havent ingressat al convent esmentat, l'any 1893, la seva amiga Antònia Terrassa Pericàs, en religió Sor Maria Càndida Terrassa. Quan comença la relació epistolar, ambdues es troben en una forta crisi personal. Antònia vol fer-se monja i topa amb inconvenients de tot tipus, i Maria Antònia passa per un període de depressió. El següent resum de Margalida Tomàs d'aquest moment i de la descripció literal de Maria Antònia Salvà resulta molt aclaridor i no necessita cap comentari.

"Evidentment ella no utilitza la paraula, però els símptomes que descriu una i altra vegada amb detall, ens posen davant un quadre clínic depressiu en tota regla;

per exemple, el 27 d'octubre de 1891, li escriu: <la cruz que Dios me envía como tú sabes, me tiene tan abatida, que me parece tener en mi corazón una prensa que lo aprieta fuertemente. Y la alegría desaparece de mi semblante, casi siempre triste y melancólico, y doy rienda suelta a mis lágrimas, siendo por esto perenne tormento de mi pobre familia que sufre mucho al verme tan acongojada>; no vol tenir relacions socials, menja molt poc, només vol dormir. Per més que ella ja veu que té coses bones, una família que li dóna tot el que vol, creu que <casí me podría aplicar lo que dice un poeta: Ya sé que vivo en la noche / y que ha de rayar la aurora / mas yo contemplo mi ahora / sin meditar el después>. La depressió té una causa exògena ben precisa, la sordesa que a partir de 1890 li ha augmentat tant que li comença a dificultar la relació social, sentir els sermons a l'església i fins i tot la confessió; i que, sobretot, s'alça com a gran impediment per portar a terme la seva inclinació al matrimoni; una inclinació promoguda per un efectiu enamorament, però sobretot per un ideal de vida (<ya sabes cuánto me entusiasma el estado del matrimonio y cómo la madre cristiana me parece casi el ideal de la mujer>); els obstacles no són externs (el seu director espiritual, que comparteix amb Antònia (Terrassa), l'anima a seguir aquest camí i no sembla que hi hagi obstacles familiars), sinó interns. Ella ho verbalitza com a una lluita entre el cap (<que se empeña en hacerme creer que aquello no puede ser para mí en manera alguna>) i el sentimentalisme, que la hi impulsa. Es poden detectar molts matisos en aquesta lluita entre el sí i el no: <esta cabeza mía es tan tenaz en decir no que alguna vez como que me vaya a rendir, pero me hace falta valor para decir adiós a mis hermosas ilusiones o lo que sean>; potser, afegeix, aquesta persistència en el no és una estratègia per a deslliurar-se de les preocupacions del matrimoni, i no afrontar les feines de la casa, que no li agraden gens. I el sí té també molt d'orgull, perquè la molesta que la gent li digui que no es casarà <me ha parecido que me humillaban con semejante pensamiento>; i afegeix: <además de esto, uno de los rasgos de mi carácter es la reserva, y me amosca que ciertas personas sin más ni menos pretendan adivinar mis pensamientos o mejor dicho *que me fassin es comptes* como decimos en mallorquín. A esto se añade que no siempre habré pensado de la misma manera pues ha habido tiempo en que he amado con pasión y aunque sin decirlo, creo que harto habrían podido decir conocerlo algunas personas que me tenían tratada. Y aunque como sabes en estos tiempos últimos me haya parecido no tenía aptitud por ninguno de los estados ya dichos, no se lo he dicho a nadie más que a mi director y a ti>.”¹²

Les investigadores Margalida Tomàs, en aquest text de l'any 2009, i Lluïsa Julià, en l'esmentat de l'any 1996, ens presenten una Maria Antònia Salvà diferent, lluny dels tòpics de sempre, més humana, més autèntica, més contextualitzada, més creïble, més propera, més real, més desmitificada, i, al mateix temps, més compresa com a dona escriptora que es mou entre el món de la cultura i de la intel·lectualitat i el món de la quotidianitat, el món de la vida pública i el món de la seva intimitat. Una Maria Antònia Salvà que participa de moments de triomf i glòria i, al mateix temps, de moments de dolor i de prova, tant a nivell d'escriptora com a nivell personal. Ens presenten una vida i una obra de la nostra escriptora més pensada. Ja ens ho advertirà encertadament Miquel Sbert l'any 2007:

“Maria Antonia Salvà, poetessa, ha estat, dissortadament massa temps, una figura molt comentada i poc pensada. Afortunadament, els darrers anys (no en fa gaire) el reconeixement i la valoració de la seva obra i la seva personalitat han deixat d’esser cosa d’uns esperits selectes i han assolit nivells d’objectivitat i de rigor que n’han difós uns perfils més dignes, honests i justs.”¹³

L’any 2008, la mateixa Lluïsa Julià ens havia donat una important i definitiva clau per a la comprensió i interpretació de la vida i l’obra de Maria Antònia Salvà:

“Res no escapa a l’ull actiu de la poeta, que condensa, redefineix. Contrapunt dels seus estats d’ànim, de la vida familiar, de la melangia, l’enyorança, la soledat, el silenci o la contemplació de la bellesa natural, la poesia de Salvà aconseguix un to líric inconfusible que a voltes, com totes les poetes que obren camí (Emily Dickinson, Emily Brontë, Rosalía de Castro...), cal llegir entre línies per veure-hi l’ambició irrenunciable, l’afany de llibertat, la consciència històrica.”

¹⁴

La vida de la nostra tan admirada poetessa fou extremadament llarga, 89 anys (1869-1958), període històric que inclou molts i grans canvis de tot tipus. Talment la seva vida que, lluny de constituir un camí lineal, segur i previsible (això pot semblar a primera vista), està integrada per períodes i moments que alternen alts i baixos, amb molts matisos, i que exigirien una anàlisi rigorosa i especialitzada, que encara està per fer en la seva totalitat.

Per acabar aquesta aproximació, ressenyem ara de forma sintètica alguns fets, diversos i aparentment contradictoris, certament els més nombrosos i significatius, de la biografia de Maria Antònia Salvà des dels seus quaranta anys fins al final de la vida. Al 1900, ella té trenta anys, en fa dos que ha mort el seu pare, iniciant-se per a ella la doble orfandat que tant la va marcar. L’any 1904, també mor la gran amiga Emília Sureda, quan Maria Antònia té 34 anys i li dedica una sentida complanta. L’any 1909, Maria Antònia Salvà escrivia aquestes significatives paraules a la Mare Alberta Giménez Adrover, directora del Col·legi de La Puresa, a una carta de dia 13 d’octubre:

“Voy a cumplir mis primeros cuarenta años y en el transcurso de ellos he sentido repetidas veces las amargas punzadas de dolor bien que, gracias a la educación recibida, lleve hoy en el corazón, con una guirnalda de abrojos, otros inefables consuelos. Esta confesión tiende únicamente a explicar el carácter de mi poesía, pues sabido es que los frutos salen del árbol que los produce.”¹⁵

L’any 1910, es publica *Poesies*, el primer recull poètic; ella en té quaranta. L’any 1917, publica *Mireia*, traducció de l’obra de Frederic Mistral, als quaranta-set anys (“la meva obra cabdal”, segons la traductora). Amb aquest motiu, l’any 1918, rep el magne homenatge de la intel·lectu-

13 A *Llepolies i joguines*, Maria Antònia Salvà, Consell de Mallorca, 2007 (9).

14 “Traços d’una nova subjectivitat. En el cinquantè aniversari de la mort de Maria-Antònia Salvà”. *Serra d’Or*, setembre, 2008, (23).

15 Citat a: Oliver, J. “Els entorns de formació de Maria Antònia Salvà. *Papers de l’Allapassa*, Ajuntament de Lluçmajor, 2007 (58-59).

alitat mallorquina a Palma, i Lluçmajor l'anomena filla il·lustre; té 48 anys. L'any 1920, als seus cinquanta anys aproximadament, la seva sordesa ja és completa. L'any 1922, moren Miquel Costa i Llobera, el seu mentor, i la Mare Alberta Giménez Adrover, directora del Col·legi de la Puresa; a ambdós dedica sengles elegies. L'any 1923, publica la traducció d'Alessandro Manzoni, *Els promesos*, quan té 53 anys. L'any 1926, mor Joan Alcover Maspons, i el mateix any ella publica *Espigues en flor*, segon recull poètic, quan té 57 anys. Segons Isabel Graña,

“El projecte d'*Espigues en flor* té un efecte rejuenidor per a Salvà, que tot just acabava de superar una llarga crisi personal que la dugué a una sequera insatisfactòria de la seva obra poètica, no així de la seva tasca com a traductora que la manté ben ocupada, i fins atordida en alguns moments. Segons Miquel Ferrà, la poeta era 'Arribada a la seixantena amb una miraculosa joventut d'esperit'.”¹⁶

L'any 1934, publica *El retorn*, tercer recull poètic; té 65 anys, fet que aprofita l'esmentada investigadora per continuar la seva interessant anàlisi:

“El 1934, amb l'aparició d'*El retorn*, que Salvà bateja com a 'benjamí de la meua vellesa' es repeteix el sistema operatiu de grup, tots hi col·laboren en la difusió. Miquel Ferrà reconeix la maduresa de l'autora i destaca la voluntat de definició ideològica que es referma amb la presència dins el llibre d'una secció designada amb el nom de *Fe i Pàtria*, i que és 'l'expressió decidida de la fe cristiana, catalana i mallorquina, que ve a informar tota la seva obra'. Amb seixanta-cinc anys Salvà s'ha consolidat com la poeta més important d'aquell moment; ja no són únicament les poetes mallorquines les que s'emmirallen en la seva obra, són també les noves veus poètiques del Principat que s'hi adrecen per fer-li consultes, cercar mestratge i honorar-la reconeixent la vàlua de la primera escriptora catalana moderna, tal com fa Clementina Arderiu en ofrenar-li el seu primer llibre, *l'Alta llibertat*, i com ho farà també anys després Rosa Leveroni, interessant-se per ella i visitant-la a Lluçmajor. Salvà ja no necessita el vell *art de la dissimulació*, ni tampoc un control rígid de la seva imatge i s'allibera de les constants crosses del desmenjament, fruit d'una modèstia fingida que l'autora adopta com a exigència del guió, és el paper que les dones intel·ligents havien de fer en una societat que les condemnava per pensar i per voler participar en la vida intel·lectual.”¹⁷

L'any 1935, presideix els Jocs Florals de Mallorca, té 65 anys. A una carta a Miquel Ferrà de dia 11 de març de 1939, ella té 69 anys, Maria Antònia Salvà expressa amb aquestes paraules quin és el seu estat d'ànim, ple de complexitats i d'aparents contradiccions, reconeixent (com poquíssimes vegades en la seva vida) la seva situació d'isolament increïble i, al mateix temps, una sensació de fortalesa, llibertat i alegria:

“No voldria que de tot quant t'he dit en deduïsses un refredament de *la nostra antiga fe*. Oh! No, no, que és ben al contrari! El meu isolament, que és increïble, i la manca absoluta d'expansió amb ningú nat del món, intensifica el meu afecte, i fins, crec jo que el purifica. Som una mica com Mn. Ribot: ¡quin vessament de

16 *Escriure sense context*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009 (109-110).

17 *Escriure sense context*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009 (114-115).

l'ànima sencera, en aquella diària i matinal Visita a la *nostra* Mare de Déu! Però l'aclucament d'esperit, no gens ni mica: mai com ara no havia experimentat una sensació d'íntima fortalesa i de llibertat i d'alegria que m'eleva per damunt les mesquineses d'aquest món i m'ho fa esperar tot de Déu. Aquest és el meu estat, ara per ara, i Déu no permeti que hagi d'experimentar en mi mateixa la inestabilitat humana.”¹⁸

L'any 1944, amb motiu dels seu 75e aniversari, és objecte de felicitacions generalitzades. L'any 1946, publica *Llepolies i joguines*, quart recull poètic; té 77 anys. L'any 1947, mor el gran amic Miquel Ferrà, quinze anys més jove que ella, que aleshores té 78 anys. L'any 1948, publica *Cel d'horabaixa*, cinquè recull poètic; té 79 anys. El mateix any, es publica la segona edició d'*Espigues en flor* i l'any 1949, la segona edició d'*El retorn*; té ja 80 anys. L'any 1949, mor el seu germà Antoni i l'any 1950, el seu germà Francesc. L'any 1952, es publica *Lluneta del pagès*, darrer recull poètic, als seus 83 anys. El mateix any, presideix la inauguració de l'Exposició del *Diccionari Català- Valencià- Balear*, a Palma. L'any 1955, publica *Entre el record i l'enyorança. Proses i memòries*, als 86 anys. L'any 1957, Josep Carner publica una antologia poètica de Maria A. Salvà.

Amb molt d'encert fa notar Isabel Graña, referint-se als anys quaranta i cinquanta (llarg període de la postguerra), el reconeixement i consideració de què és objecte la nostra escriptora:

“Malgrat tot, la personalitat de Maria-Antònia Salvà adquireix, durant aquests anys, un prestigi que no minvarà en anys successius, i altres joves escriptors i intel·lectuals, entre els quals destaquen Bernat Vidal i Tomàs, Bartomeu Forzeza, Miquel Gayà, Llorenç Moyà, Jaume Vidal Alcover, Josep M. Llompart i Francesc de B. Moll, cercaran la complicitat i el mestratge de la degana dels escriptors catalans de Mallorca, fet del tot significatiu tenint en compte que alguns d'ells protagonitzaran el trencament amb la tradició poètica que ella encarnava.”¹⁹

Aquesta mor a Lluçmajor dia 29 de gener de 1958 i tanca definitivament l'hermós llibre de la seva vida, sens dubte el seu millor poema i la millor pàgina de la seva obra.

9. Maria Antònia Salvà o la saviesa del cor

La biografia de Maria Antònia Salvà, més enllà d'una llarguíssima seqüència d'esdeveniments documentats i contrastables, es configura com un camí interior cap a la saviesa del cor. Durant la seva llarguíssima vida, vuitanta-nou anys, la nostra admirada poetessa transforma cada una de les seves experiències i vivències en moments d'un procés de maduració personal profunda i riquíssima en matisos i fecunda per la seva amplíssima projecció. És per això que, en aquest camí cap a la saviesa del cor recorregut per ella, ens convida a tots i a totes a unir-nos-hi i a participar de l'emoció del creixement interior i de la recerca del bé (no hi ha saviesa sense ètica), de l'harmonia, de la bellesa, de l'amor i de la pau personal i col·lectiva.

18 Gayà, M. *Epistolari de Maria Antònia a Miquel Ferrà*, Editorial Moll, Mallorca, 2006 (223).

19 *Lectures de Maria-Antònia Salvà*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996 (74-75).

Com si fóssim els polls venturers de l'Allapassa, ens convida a viure la tendresa, la il·lusió, la llibertat, l'alegria. Amb tots els seus poemes, ens convoca a la creativitat, a l'emoció, a la contemplació, a la comunió amb la natura i amb les persones, al plaer estètic. Amb la seva prosa ens convida a construir un relat de la nostra pròpia biografia, a transformar records i enyorances en experiències de present i a convertir la nostra memòria individual i col·lectiva en eix vertebrador de la nostra vida amb sentit. Amb els seus epistolaris ens demana compartir amb nosaltres els seus pensaments, secrets i intimitats, i ens convida a la introspecció i a la fugida de la banalitat i de la buidor. Amb les seves traduccions ens vol recordar que tot pot ésser objecte de diverses mirades i que tot es pot expressar amb diversos llenguatges i formes i que hi ha comunió al marge de les fronteres geogràfiques. Puc dir que, personalment, m'he sentit interpel·lat per totes aquestes convidades.

Amb la seva vida ens diu tantes coses! La seva biografia és una història de vida i una lliçó de vida. Tota la seva vida és un camí cap a la saviesa del cor, o sia, cap a la plenitud humana i espiritual, l'harmonia de la ment i del sentiment, el permanent aprenentatge de l'ésser i del fer, del viure i del conviure, del néixer i del renéixer, del tenir i de l'esperar, del patir i del gaudir. Per tot això, la seva biografia mereix un elogi apassionat. Més enllà d'una escriptora, ens ha estat donada una dona profundament sàvia que era i és i serà un referent insubstituïble per a nosaltres. Tenim l'exemple d'una biografia construïda amb sentit, amb tots els elements i circumstàncies que l'han integrat, i amb transcendència cristiana, d'inspiració franciscana i lul·liana. Si ens fascina una obra literària tan rica, com no ens ha d'entusiasmar la ment, el cor i la vida d'on ha sortit?

Lloança, gratitud i reconeixement per sempre a Maria Antònia Salvà!